

Зоран Д. Бар¹
Психолошко саветовалиште „Катекса“
Београд (Србија)

316.644-053.6(497.11)"2019/2020"
316.728-053.9(497.11)"2019/2020"

Оригинални научни рад

Милосав В. Адамовић²
Универзитет у Београду, Факултет за специјалну
едукацију и рехабилитацију,
Одељење за соматопедију
Београд (Србија)

Примљен 03/07/2024

Измењен 28/12/2024

Измењен 21/02/2025

Прихваћен 04/03/2025

doi: [10.5937/socpreg59-51966](https://doi.org/10.5937/socpreg59-51966)

Миодраг Л. Стошљевић³
Универзитет у Београду, Факултет за специјалну
едукацију и рехабилитацију
Београд (Србија)

СОЦИОДЕМОГРАФСКА ОБЕЛЕЖЈА СТУДЕНАТА КАО ПРЕДИКТОР СТАВОВА ПРЕМА СТАРИЈИМ ОСОБАМА⁴

Сажетак: Основни циљ аутора рада је испитивање разлика у изражености позитивних и негативних ставова према старијим људима у односу на пол, године живота и степен образовања испитаника. Истраживање је вршено на узорку од 321 испитаника, студената друштвено-хуманистичких усмерења на територији Београда, Новог Сада, Ниша, Крагујевца и Јагодине, у периоду од новембра 2019. до фебруара 2020. године. За прикупљање података коришћена је Коганова скала ставова према старијим особама. Резултати су указали на постојање статистички значајних разлика у одговорима испитаника у односу на године живота ($p < 0,004$; $p < 0,000$) и степен образовања ($p < 0,001$; $p < 0,002$), као и на већу израженост позитивних наспрам негативних ставова ($p < 0,000$). Израженост ставова према старијим лицима се мења током година живота и у односу на степен образовања испитаника.

Кључне речи: социодемографске разлике, старије особе, ставови

УВОД

Број особа треће животне доби се сваке године повећава. Захваљујући сталном технолошком развоју друштва, напретком медицине, софистицираним дијагностичким методама и лечењем (којима се дуго могу држати под контролом неке хроничне

¹ zoranpsy1@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0002-9469-5992>

² milosavadamovic@fasper.bg.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0001-9668-6454>

³ drstosljevic@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-0449-9278>

⁴ Истраживање је резултат рада на пројекту који је финансирао Министарство науке, технолошког развоја и иновација, број уговора 451-03-137/2025-03/200096.

болести), затим добрим социјалним условима и високим животним стандардом, искорењавањем бројних инфективних болести (нпр.: колере, туберкулозе, великих богиња, бубонске куге), здравственом заштитом и свеобухватном имунизацијом, људски век се непрестано продужава и граница старости повећава, док се истовремено стопа смртности смањује, што је последично довело до демографског старења становништва.

Први пут у историји човечанства 2018. године број особа старијих од 65 година је надмашио број деце старости до пет година живота. Подаци Уједињених нација за 2019. годину указују на то да број особа у свету старости преко 65 година увелико расте, премашивши 700 милиона и да ће се до 2050. године удвостручити (United Nations, 2019). Србија такође представља земљу која прати овај негативан тренд демографског старења становништва, заузимајући пето место у Европи, а високо шесто место у свету. Истраживања о демографском кретању популације Србије показују да ће до 2041. године $\frac{1}{4}$ становништва бити старија од 65 година (Republički zavod za statistiku, Republika Srbija, 2011). Према последњем попису становништва, спроведеном 2022. године у Републици Србији, проценат особа старијих од 65 година износи 21,2% (Stojilković Gnjatović, 2023).

Ставови млађе популације према старијим особама углавном су негативни уз често присуство предрасуда (Adamović et al., 2021). У релевантним изворима, али и у свакодневној интеракцији током последњих деценија, све се чешће појављује термин „ејџизам” (енгл. *ageism*), којим се описује систематско стереотипизовање и дискриминација заснована на старости, испољено кроз друштвену стигматизацију, дистанцирање и искључивање старијих особа из друштва (Adamović & Adamović, 2023). У традиционалним друштвима старије особе се поштују, те се њихова мудрост, искуство и знање, који су стечени током година живота, посматрају из позитивне и прагматичне перспективе (Adibelli, 2011). У српском друштву имамо комбинацију традиционалног и модернистичког друштва, при чему је у последњих неколико деценија приметна потреба постепене маргинализације особа старије популације.

У релевантној доступној литератури могу се наћи истраживања која су се бавила испитивањем ставова студената према старијим особама (Kaker et al., 2016). Резултати студије спроведене у Кини указују на то да студенти медицине изражавају на Когановој скали позитивније ставове према старијим особама него студенти других факултета (Zhao et al., 2019). Овакви налази су добијени и у бројним истраживањима извршеним у иностранству (Söderhamn et al., 2001; Hweidi & Al-Obeisat, 2006; Lambrinou et al., 2009; Bleijenberg et al., 2012). Поједини страни истраживачи (Leung et al., 2011; Usta et al., 2012) истакли су и повезаност позитивних ставова према старијим особама с годинама старости, полом, радним искуством испитаника, као и присуством старијих лица у оквиру породице. С друге стране, у појединим истраживањима (Kearney et al., 2000; Lee, 2009; Duyan, Tuncay, Özdemir, Duyan, 2015) нису добијени значајни резултати у овом смеру.

Даљим увидом у расположиву емпиријску грађу утврђено је да су истраживања на тему која представља предмет овог рада првенствено вршена у иностранству. Резултати истраживања Милутиновића и сар. (Milutinović et al., 2015), једне од малобројних студија која је на ову тему извршена на територији Републике Србије, указују

да испитаници чије образовање обухвата различите аспекте старења имају израженије позитивне ставове о старијим особама, што повољно утиче и на њихову мотивацију за рад са овом популацијом. Конкретно су у овом истраживању испитивани ставови према старијим особама студената медицине, здравствене неге, специјалне едукације и рехабилитације коришћењем Коганове скале. С друге стране, интересантно је истаћи истраживање спроведено у Републици Србији, на територији града Новог Сада, на укупном узорку од 414 испитаника средњошколског и високошколског узраста, оба пола, чији циљ је такође био да се испита њихов однос према групацији старијих особа. Резултати овог истраживања су показали да та млада популација има више негативних ставова према старијим особама (Matović, 2021).

У доступним истраживањима, још једна од најзаступљенијих социодемографских варијабли која је коришћена за мерење изражености разлика у ставовима, јесу године живота испитаника. У односу на претходно наведено, међународна литература указује на то да се с повећањем година живота испитаника, повећава и израженост позитивних ставова према старијим особама. У складу с наведеним, у студији спроведеној у Шведској, резултати добијени применом Коганове скале показали су да су године живота значајан предсказатељ изражености негативних ставова код млађих студената у односу на њихове старије колеге (Söderhamn, Lindencrona, Gustavsson, 2001). Слични резултати су добијени и у студији спроведеној у Сједињеним Америчким Државама на узорку студената студијског програма за социјални рад (Gellis et al., 2003). Ердемир и сарадници су у свом истраживању спроведеном у Турској утврдили да су студенти четврте године остварили више скорове на Когановој скали у односу на студенте друге године (Erdemir et al., 2011). С друге стране, у студији Канкуртарана и сарадника (Cankurtaran et al., 2006), која је такође спроведена у Турској, нису пронађене значајне разлике у изражености ставова у односу на годину студија испитаника.

Код свих поменутих истраживања, било да је као социодемографска варијабла послужила одређена година студија или година живота, битно је напоменути да међу наведеним варијаблама постоји међусобна усаглашеност на тај начин што виша година студија најчешће подразумева и више година живота испитаника.

Када је реч о полним разликама у исказивању позитивних или негативних ставова према старијим особама, у већини досадашњих истраживања добијени су доследни налази који указују на то да су женски испитаници остваривали више скорове на скали позитивних ставова, а мање вредности на скали негативних ставова у односу на мушке испитанике (Okamoto, 2019).

Када је реч о мерењу разлика у изражености остварених скорова између самих позитивних и негативних ставова, у истраживању спроведеном у Словенији утврђено је да су испитаници исказали већу израженост позитивних ставова у односу на негативне (Kaker, Ovsenik & Zupančič, 2016). У истој студији, када је реч о појединим ајтемима, млађи студенти су исказали значајно виши степен слагања са ставом „већина старијих људи се непрекидно жали на понашање млађе генерације” у односу на старије колеге.

На основу увида у научномпиријску грађу може се закључити да тренутно не постоји довољан број радова који испитују разлику у изражености позитивних и негативних ставова према старијим особама на узорку популације Републике Србије.

Утврђивање ових разлика пружило би корисне информације, чиме би било омогућено планирање и имплементација адекватних програма чији би циљ било подстицање развоја позитивних ставова према старијим особама.

Примарни циљ нашег истраживања јесте испитивање разлика у исказивању позитивних и негативних ставова према старијим особама у односу на пол, године живота и степен образовања испитаника.

Методологија истраживања

Опис инструмената

Коганова скала ставова о старијим лицима (Kogan, 1961) инструмент је састављен од 34 ставке, сегментиране у две главне компоненте које представљају предмет мерења. У односу на претходно наведено, по оригиналном кључу, 17 ставки обележених парним бројевима сачињавају фактор којим се процењују позитивни ставови о старијим лицима, док су преосталих 17 њихови опозити и чине субскалу негативних ставова. У оригиналној форми, уз сам инструмент, коришћена је шестостепена скала Ликертовог типа, чији се опсег могућих одговора кретао од 1 (уопште се не слажем) до 6 (у потпуности се слажем). Уколико се скала користи као једнофакторски инструмент, или у сврху квалитативног испитивања, потребно је рекодирати ајтеме с негативним значењем како би се добио крајњи резултат. Укупан скор на скали може варирати од 34 до 170. Српска верзија Коганове скале коришћена у овом истраживању може се сматрати валидним и поузданим инструментом у испитивању ставова према старијим особама (Adamović et al., 2021).

Узорак

Истраживање је спроведено на намерном узорку ($N = 321$) који сачињавају студенти друштвено-хуманистичких усмерења: педагогије и специјалне едукације и рехабилитације, као и медицине (Висока медицинска школа). Као критеријум одабира узорка одређена је помагачка улога коју наведена усмерења имају унутар свог делокруга, чиме је остварена пригодна повезаност са самим предметом процене, односно циљем истраживања.

Време и место истраживања

Прикупљање података вршено је групним и индивидуалним задавањем коришћене скале, у више различитих фаза, на територији Београда, Новог Сада, Ниша, Крагујевца и Јагодине, у периоду од новембра 2019. до фебруара 2020. године. Приликом испитивања, испитаници су били обавештени у вези са сврхом истраживања, начином попуњавања упитника, односно добровољном и анонимном природом учествовања. Испитивање је у просеку трајало 10 минута, при чему је већина испитаника изузетно сарађивала и показала адекватан степен ангажованости приликом попуњавања упитника, те смо им се на крају захвалили на издвојеном времену и сарадњи. Структура

узорка у односу на пол, године живота и степен студија испитаника приказана је у Табели 1. За потребе испитивања међугрупних разлика, у табели су такође приказане и три старосне категорије које су сегментирани након претходно извршене анализе фреквенција за нумеричко-континуалну варијаблу године живота, чиме је добијено оптимално решење, узевши у обзир расположиву фреквенцију на нивоу целокупног узорка, као и потребу за што значајнијим старосним разликама између самих група.

Статистичка обрада података

Подаци добијени у истраживању обрађивани су употребом статистичког пакета „IBM SPSS Statistics 20”. Након кодирања и уноса података у базу, вршене су анализе путем стандардних поступака статистичке дескрипције и статистике закључивања. Карактеристике узорка и дистрибуције употребљених варијабли описане су параметрима централне тенденције и варијабилности. Анализа поузданости коришћеног инструмента извршена је употребом Кронбаховог алфа коефицијента. Иницијални скуп варијабли чинили су одговори на 34 ставке Коганове скале ставова о старијим лицима (Kogan, 1961), при чему је, уз сам инструмент, приложена петостепена скала Ликертовог типа, што је био случај и у истраживачком поступку којим је наведена скала валидирана и адаптирана на српски језик (Adamović, Bar, Todorović, 2021). Не би ли било извршено испитивање позитивних и негативних ставова према старијим лицима на засебном, димензионалном нивоу, према утврђеном кључу, екстрахована су два фактора, уз напомену да је због одсуства статистички значајног доприноса ставке број 13, она искључена из даљег поступка обраде, те је димензија негативних ставова, у овом истраживању, сачињена од укупно 16 ајтема, док се фактор позитивних ставова састоји од 17, кључем дефинисаних, ставки. Када је реч о социодемографским карактеристикама узорка, пол је дефинисан као категоријална варијабла дихотомног типа (1. мушки; 2. женски), док је степен студија сегментиран у пет различитих категорија: 1. основне струковне студије; 2. основне академске; 3. мастер академске; 4. докторске и 5. друго. У сврху анализирања међугрупних разлика за нумеричко-континуалну варијаблу године живота испитаника, анализом фреквенција утврђене су и сегментирани три старосне категорије: 1. 18–20; 2. 21–22 и 3. 23–35. Приликом анализа међугрупних разлика у односу на степен студија, због недовољне специфичности, искључена је категорија „друго” ($N = 15$). За испитивање значајности разлика средњих вредности остварених на нивоу појединачних димензија, употребљен је Т-тест на бази једног узорка. С друге стране, полне разлике у оствареним скоровима на обе субскеле анализиране су Т-тестом за независне узорке, док је за испитивање међугрупних разлика у односу на године живота и степен студија употребљена једносмерна анализа варијансе (ANOVA) са Фишеровим „LSD” тестом.

Резултати истраживања

У овом одељку биће приказани резултати анализа извршених Т-тестом и једносмерном анализом варијансе (ANOVA) с циљем утврђивања значајности међугрупних разлика у односу на позитивне и негативне ставове о старијим лицима, који су

операционализовани као засебне, кључем утврђене, димензије. Такође, за сваку од коришћених димензија приказане су и дескриптивне карактеристике појединачних ставки с највишим и најнижим средњим вредностима одговора. Поред наведеног, Кронбаховим алфа коефицијентом је анализирана и поузданост коришћеног инструмента.

Када је реч о утврђивању поузданости појединачних димензија, добијене Кронбахове алфе указују на високе нивое интерне конзистентности: Позитивни ставови ($\alpha = 0,77$); Негативни ставови ($\alpha = 0,83$). Анализом ајтем-тотал корелација ставки са остатком скале и Кронбахових алфи у случају елиминисања појединих ајтема може се закључити да готово све ставке коришћеног инструмента дају значајан допринос, тако да би изостављање било које од њих више допринело слабљењу психометријских карактеристика скале него њиховом незнатном јачању, осим у случају ставке број 13, која је искључена из даљег поступка обраде.

Када је реч о дескриптивним карактеристикама, највиши степен слагања на позитивној димензији испитаници су испојили код ставки број 22 („Кад боље размислим, старији људи имају исте мане као и сви остали”; AS = 4,08), 18 („Једна од најинтересантнијих и најзабавнијих одлика већине старијих су њихове приче о личним искуствима из прошлости”; AS = 3,99) и 26 („Очито је да се већина старијих људи веома разликује од особе до особе”; AS = 3,97). С друге стране, најнижи резултат у истом сету ајтема остварен је код ставке број 32 („Ретко ћете чути старије да се жале на понашање млађе генерације”), уз аритметичку средину која износи AS = 1,81, као и код ставки број 6 („Већина старијих људи у стању је да се изнова прилагоди, када ситуација то захтева”; AS = 2,49) и 14 („Требало би да старији људи имају моћ у области бизниса и политике”; AS = 2,49).

На негативној димензији, највиши резултат забележен је код ставки број 31 („Већина старијих људи се непрекидно жали на понашање млађе генерације”; AS = 3,91), 5 („Већина старијих људи чврсто се држи устаљених навика и није у стању да се промени”; AS = 3,89) и 19 („Већина старијих људи проводи превише времена забадајући нос у туђа посла и делећи савете које им нико није тражио”; AS = 3,07). С друге стране, најнижи степен слагања у овој групи ајтема испољен је код ставки број 23 („Да би се неки крај сматрао пријатним за становање, најбоље би било да ту не живи превише старијих људи”; AS = 2,00), 9 („Већина старијих људи склона је томе да запусте свој дом, тако да изгледа отрцано и неугледно”; AS = 2,06) и 15 („Друштво већине старијих људи је неугодно”; AS = 2,18).

Т-тест на бази једног узорка

За утврђивање разлика у изражености позитивних и негативних ставова према старијим лицима на нивоу целокупног узорка примењен је Т-тест. Добијени резултати приказани су у Табели 2 и указују на статистички значајну разлику у средњим вредностима између коришћених димензија ($p < 0,000$), чиме је индиковано да су, на узорку овог истраживања, испитаници више склони позитивнијим одговорима него онима коју су негативно конотирани.

Т-тест за независне узорке

У Табели 3 приказани су резултати примене Т-теста за независне узорке у односу на пол испитаника, којим су испитане разлике између аритметичких средина наведених демографских категорија, остварених у оквиру субскала позитивних и негативних ставова. Анализом добијених резултата може се истаћи да су код обе димензије евидентиране разлике које су ипак остале испод нивоа статистичке значајности. У односу на претходно наведено, код фактора позитивних ставова, женски испитаници су остварили више вредности у односу на мушке ($p = 0,074$), док су код негативних ставова добијени обратни налази ($p = 0,051$), при чему се може претпоставити да би разлике биле израженије у случају боље полне уједначености узорка.

Једносмерна анализа варијансе (ANOVA)

Не би ли биле испитане међугрупне разлике у односу на године живота и степен студија испитаника, употребљена је једносмерна анализа варијансе (ANOVA) са Фишеровим „LSD” тестом.

Када је у питању утврђивање разлика за године живота, као независна варијабла, одређена је старосна структура испитаника која је претходно подељена у три категорије, о чему је било речи у претходним сегментима рада, док су као зависне коришћени скорови на субскалама позитивних и негативних ставова према старијим лицима. У оба случаја добијене су статистички значајне, међусобно усклађене, разлике, на нивоу ($p < 0,004$) за позитивно конотирану димензију и ($p < 0,000$) за негативну, што је приказано у Табели 4. Када је реч о самој констелацији повишења и снижења аритметичких средина за сваку од анализираних категорија, односно о њиховим међусобним разликама, може се истаћи да добијени резултати указују на то да су млађи испитаници (до 20 година) давали значајно ниже одговоре од свих осталих група по питању позитивних ставова, а значајно више када је у питању димензија с негативним значењем. Осим статистички значајних разлика између прве, по годинама најмлађе групе, и свих осталих, на узорку овог истраживања нису добијени резултати који би индиковали значајна међусобна одступања између средње и најстарије категорије испитаника.

С друге стране, у Табели 5 приказани су резултати једносмерне анализе варијансе између коришћених фактора и степена студија испитаника. Као независна варијабла одређена је образовна структура испитаника која садржи четири категорије, описане у претходним сегментима рада, док су као зависне одређени скорови остварени на субскалама позитивних и негативних ставова према старијим лицима. Код обе димензије, добијене су статистички значајне, међусобно комплементарне, разлике на нивоу ($p < 0,001$) за позитивну димензију и ($p < 0,002$) за негативну. На основу анализе остварених повишења, односно снижења аритметичких средина за сваку од образовних група, може се истаћи да су испитаници с најнижим степеном образовања (основне струковне студије) давали статистички значајно ниже одговоре од свих осталих група што се тиче позитивних ставова, а више када је у питању негативно конотирана димензија. Осим статистички значајних разлика између прве групе и

свих осталих група, на узорку овог истраживања нису добијени резултати који би индиковали значајнија међусобна одступања између група број 2, 3 и 4, при чему је ипак приметан тренд постепеног повишења вредности у зависности од степена образовања код позитивних ставова, као и снижења код негативних.

ДИСКУСИЈА

У односу на добијене резултате, може се истаћи да је примарни циљ истраживања, који се односио на утврђивање разлика у изражености позитивних и негативних ставова према старијим особама у односу на пол, године живота и степен образовања испитаника, остварен зато што је код готово свих наведених социодемографских варијабли добијена значајна разлика, сем код варијабле пол, која је ипак остала благо испод нивоа статистичке значајности.

На узорку овог истраживања испитаници су већином испољили склоност ка позитивним одговорима наспрам оних коју су негативно конотирани ($p < 0,000$). Овај резултат се може објаснити демографским старењем становништва на територији Републике Србије, где се процесом старења последично повећава ниво информисаности и разумевања, односно емпатије према старијим особама. Такође, као друго потенцијално објашњење може се истаћи и друштвена клима, која у Србији представља комбинацију традиционалног и модернистичког друштва, што у контексту традиционалистички оријентисане перспективе редукује заступљеност негативних стереотипа. Емпатија према старијим особама може се повећати с годинама, а једно истраживање у Србији пружило је одређене увиде у ову тему. У студији спроведеној на узорку од 1.236 испитаника старијих од 61 године, испитивана су лична искуства о старењу и ставови према старијима. Утврђено је да старији испитаници показују већу забринутост према старијима у поређењу с млађим узрастима, а то може утицати на њихову способност изражавања и развијања емпатије (Spasić Šnele & Anđelković, 2022).

Када је реч о конкретним ставовима, највиши степен слагања на позитивно конотираној димензији испитаници су испољили код ставке број 22: „Кад боље размислим, старији људи имају исте мане као и сви остали” ($AS = 4,08$); ставке број 18: „Једна од најинтересантнијих и најзабавнијих одлика већине старијих су њихове приче о личним искуствима из прошлости” ($AS = 3,99$); као и ставке број 26: „Очито је да се већина старијих људи веома разликује од особе до особе” ($AS = 3,97$). Претходно наведене ставке указују на сагледавање старијих лица уз увиђање њихових индивидуалних специфичности, које испитаници сагледавају као занимљиве, при чему није присутна склоност ка негативној стереотипизацији.

Даља ајтем-анализа на истој димензији указује на то да је најнижи резултат забележен код ставке број 32: „Ретко ћете чути старије да се жале на понашање млађе генерације” ($AS = 1,81$); код ставке број 6: „Већина старијих људи је у стању да се изнова прилагоди, када ситуација то захтева” ($AS = 2,49$); као и ставке број 14: „Старији људи би требало да имају моћ у области бизниса и политике” ($AS = 2,49$). У односу на претходно наведено, може се навести да се као сржни чиниоци у оквиру негативних ставова могу навести критизерство старијих лица према млађим генерацијама, што је у складу са истраживањем спроведеним у Словенији (Kaker,

Ovsenik, Zupančič, 2016), као и скептицизам према способностима прилагођавања и руковођења старијих особа. У односу на значење ставки с највишим и најнижим вредностима, комплементарни резултати су добијени и код димензије негативних ставова, при чему се могу додати и ставке које указују на то да испитаницима на узорку овог истраживања боравак старијих лица у близини њиховог животног простора не смета ($AS = 2,00$), као и да њихово друштво не сматрају неугодним ($AS = 2,18$). Такође, на узорку овог истраживања није заступљено ни уверење о томе да старија лица исказују склоност ка запуштању хигијене свог животног простора ($AS = 2,06$).

Када је реч о испитивању разлика у односу на године живота испитаника, може се истаћи да добијени резултати указују на то да су испитаници до 20 година давали статистички значајно ниже одговоре ($p < 0,004$; $p < 0,008$) од свих осталих (старијих) група код димензије позитивни ставови, а значајно више на димензији негативни ставови ($p < 0,001$; $p < 0,001$). Осим статистички значајних разлика између прве, по годинама, најмлађе групе и свих осталих група нису добијени резултати који би указивали на значајна одступања између средње и најстарије категорије. Овај резултат се може посматрати као потенцијални индикатор формирања ставова према старијим особама у периоду до почетка треће деценије живота и да се од тада, до средине четврте деценије, значајније промене не дешавају. Такође, ови резултати се могу сагледавати и као показатељ процеса психолошког сазревања током година живота, што последично утиче и на већу израженост позитивних и редукцију негативних ставова према старијим лицима. У складу с наведеним, поједина истраживања су идентификовала конкретне чиниоце психолошког сазревања као што су свест, топлина, емоционална стабилност и смањење напетости, при чему је раст тоpline с годинама живота посебно изражен код жена (Coopersmith & Leon, 1986). Као још један значајан фактор који утиче на раст позитивних ставова током година живота, могу се навести и развој емпатије и самопоуздања, чији ниво утиче на опште задовољство личним и професионалним животом и специфично на међуљудске односе, а последично и на односе са старијим лицима (Goodson et al., 2006; Barnoy et al., 2008; Hamoud et al., 2011; Dimitriadou-Panteka et al., 2014).

Добијени резултати који се односе на разлике у изражености позитивних и негативних ставова у односу на степен студија испитаника указују на постојање статистички значајних разлика на нивоу ($p < 0,001$) за позитивну и ($p < 0,002$) за негативну димензију на тај начин што су испитаници с најнижим степеном образовања давали знатно ниже одговоре од свих осталих група код димензије позитивни ставови, а више на димензији негативни ставови. Ови резултати се могу објаснити бољом информисаношћу о старијим лицима код испитаника с вишим степеном образовања, а последично и утицајем самог образовања на редукцију предрасуда, односно на отворенији став према особама из ове демографске категорије. Одсуство информисаности и знања често негативно утиче на развој уверења о процесу старења и старијим лицима, што се често може подвести под негативне стереотипе. Стога, развој свести о старијим лицима и њиховим личним карактеристикама може допринети развоју бољег односа старијих студената са старијим укућанима и старијим лицима уопштено.

Када је реч о утврђивању полних разлика, може се истаћи да су на узорку овог истраживања код обе димензије евидентиране разлике на тај начин што су

код фактора позитивни ставови женски испитаници остварили више вредности у односу на мушке ($p = 0,074$), док су код негативних ставова добијени супротни налази ($p = 0,051$), што је у складу с резултатима скоријег истраживања на овом пољу (Okamoto, 2019). Такође је важно напоменути да су наведене разлике остале испод нивоа статистичке значајности, али да се може претпоставити да би разлике биле израженије у случају боље полне уједначености узорка. Као потенцијално објашњење за овај резултат може се навести емоционална топлина, која је израженија код жена у односу на мушкарце (Coopersmith & Leon, 1986), а која се позитивно одражава на опште међуљудске односе, као и на односе према старијим лицима.

ЗАКЉУЧАК

Добијени резултати указују да је примарни циљ истраживања остварен због успешног утврђивања разлика у изражености позитивних и негативних ставова према старијим особама у односу на пол, године живота и степен образовања испитаника, док је код варијабле пол добијен резултат који је остао благо испод нивоа статистичке значајности, а који се такође може посматрати као индикативан. Добијени налази су од важности, како за студенте друштвено-хуманистичких наука, тако и за друге стручне, научне и друге професионалне чиниоце који, у оквиру свог делокруга, раде са старијим особама.

Значај овог истраживања огледа се у практичним импликацијама које његови резултати пружају, а који скрећу пажњу на неопходност бољег информисања шире заједнице о популацији старијих особа, не би ли на тај начин били смањени негативни стереотипи, а последично било подстакнуто и њихово боље укључивање у друштво. Такође, добијени резултати пружају увид у конкретне позитивне и негативне ставове о старијим особама, који су најмање и највише изражени међу популацијом млађих људи. Ови увиди се могу искористити не би ли били креирани акциони планови за редуковање изражености специфичних негативних ставова који се могу посматрати као најчешћи негативни стереотипи. С друге стране, најизраженији позитивни ставови се могу употребити приликом креирања различитих едукативних и промотивних активности не би ли, акцентовањем истих, популација старијих особа била, на прилагођен начин, приближена млађим генерацијама. Значајно је напоменути и да се путем резултата овог истраживања могу прецизније лоцирати и конкретне бихевиоралне и друге одлике старијих особа које код млађе популације наилазе на негативне ставове. Претходно наведено, у склопу целоживотног учења и личног рада, може старијим особама пружити увиде како да своју комуникацију или интерперсонални стил прилагоде млађој популацији не би ли сам генерацијски јаз на тај начин био смањен.

Смањење предрасуда према старијим особама представља кључни корак ка стварању друштва које укључује све генерације. Постоји више стратегија које се могу имплементирати с циљем остварења овог важног задатка. Пре свега су неопходне едукативне интервенције за подизање свести о вредностима које старији људи доносе друштву. Информисање и образовање заједнице о позитивним аспектима старења може допринети промени става. Поред тога, успостављање контакта између

различитих генерација, кроз програм интергенерацијске сарадње, може значајно смањити негативне предрасуде. То може укључивати заједничке активности или волонтерске пројекте који окупљају младе и старије. Такође, законодавне промене су од суштинског значаја за заштиту старијих особа од дискриминације. Увођењем закона који промовишу права старијих и унапређују њихове животне услове друштво може значајно побољшати њихову позицију. Медији играју кључну улогу у обликовању перцепције о старијим особама. Позитиван приказ старијих у медијима, било кроз приче, филмове, серије или вести, може утицати на промену јавног мњења и ставова. Друштвени програми у оквиру заједнице, као што су дневни центри и догађаји који славе старије, могу пружити додатну подршку и ојачати друштвене везе. На крају, важно је нагласити и потребу за промоцијом здравог старења и активног начина живота. То може укључивати организовање физичких активности, друштвених игара и образовних програма који омогућавају старијим особама да остану активне и укључене у заједницу.

Zoran D. Bar¹
Psychological Counselling Centre "Kateksa"
Belgrade (Serbia)

Milosav V. Adamović²
University of Belgrade,
Faculty of Special Education and Rehabilitation,
Department of Somatopediatrics
Belgrade (Serbia)

Miodrag L. Stošljević³
University of Belgrade,
Faculty of Special Education and Rehabilitation
Belgrade (Serbia)

SOCIO-DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF STUDENTS AS A PREDICTOR OF THEIR ATTITUDE TOWARDS ELDERLY PEOPLE⁴

(Translation *In Extenso*)

Abstract: The main goal of the paper is to examine the differences in the expression of positive and negative attitudes towards the general population of elderly people in relation to the respondents' gender, age and level of education. The research was conducted on a sample of 321 respondents, the students of social sciences and humanities in the territory of Belgrade, Novi Sad, Niš, Kragujevac and Jagodina, in the period from November 2019 to February 2020. The Kogan's Attitude towards Old People scale was used for data collection. The results indicated the existence of statistically significant differences in the respondents' responses in relation to age ($p < 0,004$; $p < 0,000$) and level of education ($p < 0,001$; $p < 0,002$), as well as a greater expression of positive versus negative attitudes ($p < 0,000$). The pronounced presence of attitudes towards older people changes with the respondents' age and in relation to their level of education.

Key words: socio-demographic differences, elderly people, attitudes

INTRODUCTION

The number of people in their third age of life is increasing on a yearly basis. Owing to the continued technological development of society, progress of medicine, sophisticated

¹ zoranpsy1@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0002-9469-5992>

² milosavadamovic@fasper.bg.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0001-9668-6454>

³ drstosljjevic@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-0449-9278>

⁴ The research is the result of work on a project funded by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation, contract number 451-03-137/2025-03/200096.

diagnostic methods and treatment (which may control some chronic diseases), good social conditions and a high standard of living, eradication of many infectious diseases (e.g., cholera, tuberculosis, smallpox, bubonic plague), medical protection and overall immunization, human life is constantly lengthened and the age limit is extended, while simultaneously the mortality rate is reduced, which consequently leads to the population's demographic aging.

In 2018, for the first time in the history of humanity, the number of people older than 65 exceeded the number of children up to five years old. The United Nations data for 2019 indicate that the number of people older than 65 is increasing on a large scale worldwide, having exceeded 700 million, and that it will double by 2050 (United Nations, 2019). Serbia is also a country with this negative trend of the population's demographic aging and ranks in the fifth place in Europe and in the sixth place in the world. The research into the demographic trends in Serbia's population show that by 2041, as many as $\frac{1}{4}$ of the population will be older than 65 (Statistical Office of the Republic of Serbia, 2011). According to the latest population census from 2022, in the Republic of Serbia the percentage of 65+ people is 21.2% (Stojilković Gnjatović, 2023).

The attitudes of younger population towards the elderly are mostly negative, with a frequent presence of prejudice (Adamović et al., 2021). In the relevant sources, as well as in everyday interaction in the past few decades, there is an increasingly frequent term "ageism", which denotes the systematic stereotyping and discrimination based on old age, manifested through social stigmatization, distancing and exclusion of the elderly from society (Adamović & Adamović, 2023). In traditional societies, elderly people are respected and their wisdom, experience and knowledge, acquired throughout their lives, are observed from a positive and pragmatic perspective (Adibelli, 2011). In Serbian society there is a combination of traditional and modernist societies, whereas in the past few decades there has been an evident need for gradual marginalization of people belonging to elderly population.

In the relevant available literature, it is possible to find studies dealing with the examination of the students' attitudes towards elderly people (Kaker et al., 2016). The results of the study conducted in China indicate that medical students express more positive attitudes towards elderly people on the Kogan's scale than students of other faculties (Zhao et al., 2019). These findings were also obtained in numerous foreign studies (Söderhamn et al., 2001; Hweidi & Al-Obeisat, 2006; Lambrinou et al., 2009; Bleijenberg et al., 2012). Certain foreign researchers (Leung et al., 2011; Usta et al., 2012) also emphasize the connection between positive attitudes towards elderly people and the respondents' age, gender and working experience, as well as the presence of elderly people within the family. On the other hand, in certain studies (Kearney et al., 2000; Lee, 2009; Duyan, Tuncay, Özdemir, Duyan, 2015) no significant results in this direction have been obtained.

Further insight into the available empirical material showed that the research dealing with the subject of this paper was primarily conducted abroad. The results of the study by Milutinović et al. (Milutinović et al., 2015), one of the few conducted on this topic in the territory of the Republic of Serbia, indicate that the respondents whose education involves various aspects of ageing have more pronouncedly positive attitudes about elderly people, which also favourably affects their motivation for working with this population. In this specific research, the attitudes towards elderly people were examined among students of medicine, healthcare, special education and rehabilitation by using the Kogan's scale.

On the other hand, it is interesting to point to the research conducted in the Republic of Serbia, in the territory of the City of Novi Sad, on a total sample of 414 secondary school and higher-education respondents of both genders, the aim of which was also to examine their attitude towards the group of elderly people. The research results show that this young population has more negative attitudes towards older people (Matović, 2021).

In the available research, yet another of the most present socio-demographic variables used for measuring the presence of differences in the attitudes is the respondents' age group. In relation to the above-mentioned, international literature shows that with the increasing age of the respondents, the presence of positive attitudes towards older people is also more pronounced. In line with this, the results of the study conducted in Sweden, obtained by applying the Kogan's scale, show that age group is an important predictor of the presence of negative attitudes among younger students as compared to their older colleagues (Söderhamn, Lindencrona, Gustavsson, 2001). Similar results were also obtained in a study conducted in the United States of America on the sample of the students of the social work program (Gellis et al., 2003). In their research conducted in Turkey, Erdemir et al. established that the fourth-year students had higher scores on the Kogan's scale as compared to the second-year students (Erdemir et al., 2011). In contrast, in the study by Cankurtaran et al., also conducted in Turkey, no significant differences were found in the presence of the attitudes regarding the respondents' year of study (Cankurtaran et al., 2006).

In all the above-mentioned studies, no matter whether the respondents' year of study or actual age was used as a variable, it is important to note that the listed variables are harmonized, namely that the higher year of study usually implies the respondents' belonging to the older age group.

As for the gender differences in expressing positive or negative attitudes towards older people, in most studies so far consistent findings have been obtained, indicating that female respondents had higher scores on the scale of positive attitudes and lower values on the scale of negative attitudes in comparison to male respondents (Okamoto, 2019).

As for measuring differences in the presence of the achieved scores between positive and negative attitudes, the research conducted in Slovenia established that the respondents expressed a higher degree of positive attitudes than the negative ones (Kaker, Ovsenik & Zupančič, 2016). In the same study, when speaking of individual items, younger students expressed a significantly higher degree of agreement with the attitude that "most elderly people constantly complain about the behaviour of the younger generation" in comparison to their older colleagues.

Based on the insight into the scientific-empirical material, it can be concluded that currently there is not a sufficient number of works examining the difference in the presence of positive and negative attitudes towards older people on the population sample in the Republic of Serbia. Establishing these differences would provide useful information, thus enabling the planning and implementation of adequate programs aimed at encouraging the development of more positive attitudes towards older people.

The primary aim of our research is to explore differences in expressing positive and negative attitudes towards older people in relation to the respondents' gender, age group and degree of education.

Research methodology

Instrument description

The Kogan's Attitude towards Old People scale (Kogan, 1961) is an instrument consisting of 34 items segmented into two main components which constitute the subject of measurement. In relation to the above-mentioned, by the original key, 17 items marked by even numbers make up the factor for evaluating positive attitudes towards elderly people, while remaining 17 items are their opposites and make up the subscale of negative attitudes. In the original form, along with this instrument, the six-point Likert-type scale was used, whose possible answers ranged from 1 (I strongly disagree) to 6 (I strongly agree). If the scale is used as a single-factor instrument or for the purpose of qualitative research, it is necessary to recode the items with a negative connotation in order to obtain a final result. The total score on the scale may vary from 34 to 170. The Serbian version of the Kogan's scale used in this research may be considered a valid and reliable instrument in examining attitudes towards older people (Adamović et al., 2021).

Sample

The research was conducted on the purposive sample (N = 321) consisting of students majoring in social sciences and humanities: pedagogy and special education and rehabilitation, as well as medicine (Medical School). As a criterion of selecting the sample, the helping role was determined of these majors within their domain, thus ensuring a suitable connection with the evaluation subject, i.e., the research aim.

Research time and place

Data were collected in group and individual tasks regarding the used scale, in several different stages, in the territory of Belgrade, Novi Sad, Niš, Kragujevac and Jagodina, in the period from November 2019 to February 2020. Before the survey, the respondents were informed about the purpose of the research, the method of filling in the forms and the voluntary and anonymous character of the participation. The survey lasted on average 10 minutes, while most respondents were extremely willing to cooperate and showed an adequate degree of engagement when filling in the questionnaires; therefore, we thanked them for their time and cooperation. The sample structure in relation to the respondents' gender, age group and degree of studies is shown in [Table 1](#). For the purpose of examining inter-group differences, this table also shows three age categories segmented after the previously performed analysis of frequencies for the numerical-continual variable of the age group, which was an optimal solution, taking into account the available frequency at the level of the total sample, as well as the need for as significant as possible differences between the groups themselves.

Statistical data processing

The data obtained in the research were processed by using the statistical package “IBM SPSS Statistics 20”. After coding and entering the data into the basis, the analyses were performed through standard procedures of statistical description and statistical inference. The characteristics of the sample and the distribution of the used variables were described by parameters of central tendency and variability. The reliability of the used instrument was analyzed by applying Cronbach’s alpha coefficient. The initial set of variables consisted of the answers to 34 items of the Kogan’s Attitude towards Old People scale (Kogan, 1961), whereas, together with the instrument, the five-point Likert-type scale was provided, which was also the case in the research procedure used for validating and adapting this scale to the Serbian language (Adamović, Bar, Todorović, 2021). In order to examine positive and negative attitudes towards older people at a separate, dimensional level, according to the established key, two factors were extracted, with the note that, due to the absence of the statistically significant contribution of Item No. 13, it was excluded from the further processing procedure, and the dimension of negative attitudes in this research is made of a total of 16 items, while the factor of positive attitudes consists of 17 key-defined items. As for socio-demographic characteristics of the sample, gender is defined as a categorical variable of dichotomous type (1. male; 2. female), while the degree of studies is segmented into five different categories: 1. basic vocational studies; 2. basic academic studies; 3. master academic studies; 4. doctoral studies, and 5. other. For the purpose of analyzing inter-group differences for the numerical-continual variable of the respondents’ age group, the frequency analysis also determined and segmented three age categories: 1. 18–20; 2. 21–22, and 3. 23–35. In the analysis of inter-group differences in relation to the degree of studies, due to the insufficient specific features, the category “other” was excluded ($N = 15$). For examining the significance of differences of mean values at the level of individual dimensions, T-test was applied on the basis of one sample. On the other hand, gender differences in the obtained scores on both subscales were analyzed by T-test for independent samples, while a one-way analysis of variance (ANOVA) with Fisher’s “LSD” test was applied in examining inter-group differences in relation to the respondents’ age group and degree of studies.

RESEARCH RESULTS

This part of the paper will present the results of analyses performed by T-test and one-way analysis of variance (ANOVA) with the aim of establishing the significance of inter-group differences in relation to positive and negative attitude towards older people, which are operationalized as separate, key-determined dimensions. Moreover, for each of the used dimensions, descriptive characteristics are shown of individual items with the highest and lowest mean values of the answers. In addition, Cronbach’s alpha coefficient was also used to analyze the reliability of the instrument.

As for determining the reliability of individual dimensions, the obtained Cronbach’s alpha coefficients point to high levels of internal consistency: positive attitudes ($\alpha = 0,77$); negative attitudes ($\alpha = 0,83$). By analyzing the item-total correlations of the items with the rest of the scale and Cronbach’s alpha coefficients in case of eliminating certain items, it

may be concluded that almost all items of the used instrument give a significant contribution, so that omitting any of them would lead to the weakening of the scale's psychometric characteristics rather than to their minor strengthening, except for Item No. 13, which was excluded from the further processing procedure.

As for descriptive characteristics, the highest degree of agreement regarding the positive dimension was expressed by the respondents in Item No. 22 ("When I think twice, older people have the same faults as any other people"; AS = 4,08), Item No. 18 ("One of the most interesting and entertaining characteristics of most elderly people are their stories about personal experiences from the past"; AS = 3,99) and Item No. 26 ("It is obvious that most elderly people differ substantially from one person to another"; AS = 3,97). On the other hand, the lowest result in the same set of items was scored in Item No. 32 ("You will rarely hear older people complain about the behaviour of the younger generation"), with the arithmetic mean AS = 1,81, as well as in Item No. 6 ("Most elderly people are able to be adapted once again, when the situation requires it"; AS = 2,49) and Item No. 14 ("Elderly people should have power in the fields of business and politics"; AS = 2,49).

Regarding the negative dimension, the highest result was scored in Item No. 31 ("Most elderly people constantly complain about the behaviour of the younger generation"; AS = 3,91), Item No. 5 ("Most elderly people strictly stick to established habits and are unable to change"; AS = 3,89) and Item No. 19 ("Most elderly people spend too much time putting their nose into other people's business and giving unsolicited advice"; AS = 3,07). In contrast, the lowest degree of agreement in this group of items was shown in Item No. 23 ("To consider a neighbourhood pleasant for living, it would be best if not too many older people lived in it"; AS = 2,00), Item No. 9 ("Most "Most older people tend to neglect their homes so that they look shabby and unkempt"; AS = 2,06) and Item No. 15 ("Society composed of the majority of older people is unpleasant"; AS = 2,18).

T-test based on a single sample

For establishing differences in the presence of positive and negative attitudes towards older people at the level of the total sample, T-test was applied. The obtained results shown in [Table 2](#) reveal a statistically significant difference in the mean values between the used dimensions ($p < 0,000$), which indicates that in the sample of this research, the respondents tend more to positive answers than to those with a negative connotation.

T-test for independent samples

[Table 3](#) shows the results of the application of T-test for independent samples in relation to the respondents' gender, which examines the differences between arithmetic means of the listed demographic categories, achieved within the subscales of positive and negative attitudes. After the analysis of the obtained results, it may be pointed out that in both dimensions differences were stated which still remained below the level of statistical significance. In comparison to the above-mentioned, regarding the factor of positive attitudes, female respondents scored higher values than male respondents ($p = 0,074$), while in negative attitudes, the opposite findings were obtained ($p = 0,051$), whereas it may be assumed that these differences would be more pronounced in case of better uniformity of the sample.

One-way analysis of variance (ANOVA)

In order to examine inter-group differences in relation to the respondents' age group and degree of studies, one-way analysis of variance (ANOVA) with Fisher's "LSD" test was used.

As for establishing differences regarding age groups, the respondents' age structure was used as an independent variable, previously divided into three categories, which has already been mentioned in the previous segments of this paper, while the scores on the subscales of positive and negative attitudes towards older people were used as dependent variables. In both cases, statistically significant and mutually aligned differences were obtained at the level $p < 0,004$ for the positively connotated dimension, and $p < 0,000$ for the negatively connotated one, as shown in [Table 4](#). Speaking about the very constellation of the increase and decrease of arithmetic means for each of the analyzed categories, i.e., their mutual differences, it can be emphasized that the obtained results show that younger respondents (up to 20 years old) gave significantly lower answers than all other age groups in terms of positive attitudes, and significantly higher ones in terms of the dimensions with a negative connotation. Except for the statistically significant differences between the first and youngest group and all other groups, in the sample of this research no results were obtained indicating any significant mutual deviations between the medium and the oldest categories of the respondents.

On the other hand, [Table 5](#) shows the results of one-way analysis of variance between the used factors and the respondents' degrees of studies. The independent variable was the respondents' educational structure consisting of four categories described in the pervious parts of this paper, while dependent variables were the scores achieved on the subscales of positive and negative attitudes towards older people. In both dimensions, statistically significant and mutually complementary differences were obtained at the level of $p < 0,001$ for the positive dimension and of $p < 0,002$ for the negative dimension. According to the analysis of achieved increases or decreases in the arithmetic means for each educational group, it may be pointed out that the respondents with the lowest degree of education (basic vocational studies) gave statistically significantly lower answers than all other groups regarding positive attitudes, and higher answers regarding the dimension with a negative connotation. Except for the statistically significant differences between the first and all other groups, in the sample of this research n no results were obtained indicating any significant mutual deviations between groups No. 2, 3 and 4, whereas there is an evident trend of a gradual increase in the values depending on the level of education in positive attitudes, as well as a decrease in negative attitudes.

DISCUSSION

According to the obtained results, it may be pointed out that the primary aim of the research has been achieved – referring to the establishment of differences in the presence of positive and negative attitudes towards older people in relation to the respondents' gender, age group and degree of education, because in almost all the above-listed socio-demographic variables there was a significant difference, except for the gender variable, which remained slightly below the level of statistical significance.

On the sample of this research, the respondents mostly showed the tendency towards positive answers rather than those with a negative connotation ($p < 0,000$). This result may be explained by the demographic aging of the population in the territory of the Republic of Serbia, where the aging process consequently increases the level of being informed about and of understanding, i.e., empathy towards older people. Moreover, it may also be potentially explained by the social climate in Serbia, as a combination of traditional and modernist societies, which in the context of the traditionally oriented perspective, reduces the presence of negative stereotypes. Empathy towards older people can increase with years, and one study in Serbia has provided certain insights into this topic. In the study conducted on the sample of 1,236 respondents older than 61, their personal experiences about aging and their attitudes towards the elderly were examined. It was established that the older respondents showed greater concern towards the elderly than the younger ones, which may affect their ability of expressing and developing empathy (Spasić Šnele & Anđelković, 2022).

Speaking of the specific attitudes, the highest degree of agreement on the dimension with a positive connotation was shown by the respondents in Item No. 22: "When I think twice, older people have the same faults as any other people" (AS = 4,08); in Item No. 18: "One of the most interesting and entertaining characteristics of most elderly people are their stories about personal experiences from the past" (AS = 3,99), as well as in Item No. 26: "It is obvious that most elderly people differ substantially from one person to another" (AS = 3,97). These items point to the perception of older people along with realizing their individual specific characteristic, which the respondents find interesting, whereas there is no tendency towards negative stereotyping.

Further item-analysis at the same dimension points out that the lowest result is recorded in Item No. 32: "You will rarely hear older people complain about the behaviour of the younger generation" (AS = 1,81); in Item No. 6: "Most elderly people are able to be adapted once again, when the situation requires it" (AS = 2,49), as well as in Item No. 14: "Elderly people should have power in the fields of business and politics" (AS = 2,49). According to the above-mentioned, it may be stated that the essential factors within negative attitudes may be the older people's criticism of younger generations, which is in line with the research conducted in Slovenia (Kaker, Ovsenik, Zupančič, 2016), as well as the scepticism towards older people's adaptation and management abilities. As for the relevance of the items with the highest and lowest values, complementary results were also obtained in the dimension of negative attitudes, while it is also possible to add the items indicating that the respondents in the sample of this research do not mind the presence of older people in the vicinity of their living space (AS = 2,00), as well as that they do not find older people's company unpleasant (AS = 2,18). Furthermore, the sample of this research does not contain the opinion that older people tend to neglect the hygiene of their living space (AS = 2,06).

As for examining the differences in relation to the respondents' age group, it may be pointed out that the obtained results indicate that the respondents up to 20 years old gave statistically significantly lower answers ($p < 0,004$; $p < 0,008$) than all other age groups in the dimension of positive attitudes, and significantly higher answers on the dimension of negative attitudes ($p < 0,001$; $p < 0,001$). Except for the statistically significant differences between the first and the youngest group and all other groups, no results were obtained indicating any significant deviations between the medium and the oldest categories. This result may be observed as a potential indicator of the formation of attitudes towards older

people in the period until the beginning the third decade of life and that afterwards, until the middle of the fourth decade, no significant changes occur. Moreover, these results may also be seen as an indicator of the process of psychological maturation while getting older, which consequently leads to the larger presence of positive attitudes and the reduction of negative attitudes towards older people. Accordingly, certain studies have identified specific factors of psychological maturation such as awareness, warmth, emotional stability and reduced tension, whereas warmth increases with getting older particularly among women (Coopersmith & Leon, 1986). Another factor leading to an increase in positive attitudes with the years of life may also be the development of empathy and self-confidence, the level of which affects general satisfaction with personal and professional life and, specifically, interpersonal relations and, consequently, relations with elderly people (Goodson et al., 2006; Barnoy et al., 2008; Hamoud et al., 2011; Dimitriadou-Panteka et al., 2014).

The obtained results referring to differences in the presence of positive and negative attitudes in relation to the respondents' degree of studies point to statistically significant differences existing at the level of $p < 0,001$ for the positive dimension and of $p < 0,002$ for the negative dimension. Namely, the respondents with the lowest level of education gave substantially lower answers than all other groups in the dimension of positive attitudes, and higher answers in the dimension of negative attitudes. These results may be explained by better information about older people among the respondents with a higher degree of education and, consequently, by the influence of the education itself on the reduction of prejudice, i.e., on the more open attitude towards people from this demographic category. The lack of information and knowledge often has a negative effect on the development of beliefs about the aging process and older people, which may be frequently categorized as negative stereotypes. Therefore, the development of awareness about older people and their personal characteristics may contribute to the development of older students' better relations with older members of their households or with older people in general.

As far as establishing gender differences is concerned, it may be pointed out that on the sample of this research, in both dimensions, differences were registered. Namely, in the factor of positive attitudes, female respondents scored higher values than their male peers ($p = 0,074$), while reverse findings were obtained in negative attitudes ($p = 0,051$), which is in line with the results of recent research in this field (Okamoto, 2019). It is also important to mention that the above-listed differences remained below the level of statistical significance, but that it may also be assumed that the differences would be more pronounced in case of better uniformity of the sample. A potential explanation for this result may be emotional warmth, which is more pronounced among women than men (Coopersmith & Leon, 1986) and which is positively reflected on general interpersonal relations, as well as the relations with older people.

CONCLUSION

The obtained results indicate that the primary research goal has been achieved, because of its successful establishment of differences in the presence of positive and negative attitudes towards elderly people regarding the respondents' gender, age group and degree of education, while the obtained result in the gender variable remained slightly below the

level of statistical significance, but may also be seen as indicative. The obtained findings are relevant both for students of social sciences and humanities and for expert, scientific and other professional factors which, within their domain, deal with older people.

The importance of this research is reflected in practical implications provided by its results, which draw attention to the necessity of the broader community being better informed about the elderly population, in order to reduce the negative stereotypes and, thus, to encourage their better inclusion in society. Furthermore, the obtained results give insight into the specific positive and negative attitudes towards older people, expressed on the smallest and largest scales among younger population. These insights may be used in creating action plans for reducing the presence of specific negative attitudes which may be seen as the most negative attitudes. On the other hand, the most pronounced positive attitudes may be used in creating different educational and promotional activities and, by emphasizing them, to bring the elderly population closer to younger generations in an adjusted manner. It is important to mention that, owing to these research results, it is also possible to locate more precisely the specific behavioural and other characteristics of older people which lead to negative attitudes among younger population. Within the framework of lifelong learning and personal work, the above-mentioned may offer insights to older people as to how to adjust their communication or interpersonal style to younger population in order to reduce the generation gap itself.

Reducing prejudice towards older people is the key step towards creating society which includes all generations. There are many strategies that can be implemented with the aim of accomplishing this important task. First of all, there is a need for educational interventions for raising awareness about the values brought to society by the elderly. Informing and educating the community about positive aspects of aging may contribute to the change in the attitude. In addition, establishing contact between different generations, through an inter-generational cooperation program, may substantially reduce negative prejudice. It may include joint activities or volunteering projects which gather young and older people. Moreover, legislative changes are of crucial importance for the protection of the elderly against discrimination. By introducing laws that promote the rights of the elderly and improving their living conditions, society can substantially improve their position. Media play the key role in shaping the perception about older people. A positive picture of the elderly presented in media, either through stories, films, series or news, may lead to a change in the public opinion and attitudes. Social programs within the community, such as day centres and events celebrating the elderly, may provide additional support and strengthen social ties. In the end, it is also important to stress the need for promoting healthy aging and an active way of life. It may include organization of physical activities, social games and educational programs enabling older people to stay active and involved in the community.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Adamović, V., Adamović, M. (2023). *Gerontopsychiatry with the basics of somatogeriatrics*. Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju & Informatika AD. ISBN 978-86-84497-97-2, COBISS. SR-ID 127397897 [In Serbian]

- Adamović, M., Bar, Z., Todorovic, V. (2021). The validity, reliability and factor analysis of the Serbian version of the Kogan's Attitudes Toward Old People Scale. *Sociološki pregleđ*, 55 (4), 1569–1589. Available at: <https://doi.org/10.5937/socpreg55-32548>
- Adibelli, D. (2011). The validity and reliability of Kogan's Attitude towards Old People scale in the Turkish society. *Health*, 3 (9), 602. Available at: <http://dx.doi.org/10.4236/health.2011.39101>
- Barnoy, S., Volfin-Pruss, D., Ehrenfeld, M., Kushnir, T. (2008). Factors affecting nurses' attitudes in Israel toward patients who present them with Internet medical Information. *Nursing Outlook*, 56 (6), 314–321. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.outlook.2008.05.008>
- Bleijenberg, N., Jansen, M., Schuurmans, M. (2012). Dutch nursing students' knowledge and attitudes towards older people-a longitudinal cohort study. *Journal of Nursing Education and Practice*, 2 (2), 1. Available at: <https://doi.org/10.5430/jnep.v2n2p1>
- Cankurtaran, M., Halil, M., Ulger, Z., Dagli, N., Yavuz, B. B., Karaca, B., Ariogul, S. (2006). Influence of medical education on students' attitudes towards the elderly. *Journal of the national medical association*, 98 (9), 1518. PMID: PMC2569732 PMID: 17019923
- Coopersmith, R., Leon, M. (1986). Enhanced neural response by adult rats to odors experienced early in life. *Brain research*, 371 (2), 400–403. Available at: [https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/0006-8993\(86\)90384-7](https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/0006-8993(86)90384-7)
- Dimitriadou-Panteka, A., Koukourikos, K., Pizirtzidou, E. (2014). The Concept of Self-Esteem in Nursing Education and its Impact on Professional Behavior. *International Journal of Caring Sciences*, 7 (1), 6–11.
- Duyan, G. Ç., Tuncay, T., Özdemir, B., Duyan, V. (2016). Attitudes of social work students towards older people. *European Journal of Social Work*, 19 (5), 764–778. Available at: <https://doi.org/10.1080/13691457.2015.1084269>
- Erdemir F., Kav S., Citak E. A., Hanoglu Z., Karahan A. A. (2011). Turkish version of Kogan's attitude toward older people (KAOP) scale: reliability and validity assessment. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 52 (3), 162–165. <https://doi.org/10.1016/j.archger.2010.10.019>
- Gellis, Z. D., Sherman, S., Lawrance, F. (2003). First year graduate social work students' knowledge of and attitude toward older adults. *Educational Gerontology*, 29 (1), 1–16. Available at: <https://doi.org/10.1080/713844235>
- Goodson, P., Buhi, E. R., Dunsmore, S. C. (2006). Self-esteem and adolescent sexual behaviors, attitudes, and intentions: a systematic review. *Journal of Adolescent Health*, 38, 310–319. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2005.05.026>
- Hamoud, S. A., El Dayem, S. A., Ossman, L. H. (2011). The Effect of an Assertiveness Training Program on Assertiveness Skills and Self-Esteem of Faculty Nursing Students. *Journal of American Science*, 7 (12), 1085–1096.
- Hweidi, I. M., Al-Obeisat, S. M. (2006). Jordanian nursing students' attitudes toward the elderly. *Nurse education today*, 26 (1), 23–30. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2005.06.003>
- Kaker, D. J., Ovsenik, M., Zupančič, J. (2016). Attitudes of social gerontology and physiotherapy students towards the elderly. *Organizacija*, 49 (1), 55–69. Available at: <https://doi.org/10.1515/orga-2016-0002>
- Kearney, N., Miller, M., Paul, J., Smith, K. (2000). Oncology healthcare professionals' attitudes toward elderly people. *Annals of Oncology*, 11 (5), 599–602. Available at: <https://doi.org/10.1023/a:1008327129699>

- Kogan, N. (1961). Attitudes toward old people: The development of a scale and an examination of correlates. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 62 (1), 44–54. Available at: <https://doi.org/10.1037/h0048053>
- Lambrinou, E., Sourtzi, P., Kalokerinou, A., Lemonidou, C. (2009). Attitudes and knowledge of the Greek nursing students towards older people. *Nurse education today*, 29 (6), 617–622. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2009.01.011>
- Lee, Y. (2009). Measures of student attitudes on aging. *Educational Gerontology*, 35 (2), 121–134. Available at: <https://psycnet.apa.org/doi/10.1080/03601270802523577>
- Leung, A. Y. M., Chan, S. S. C., Kwan, C. W., Cheung, M. K. T., Leung, S. S. K., Fong, D. Y. T. (2012). Service learning in medical and nursing training: a randomized controlled trial. *Advances in health sciences education*, 17, 529–545. Available at: <https://doi.org/10.1007%2Fs10459-011-9329-9>
- Matović, J. (2021). Challenges of aging culture from a gender-generational perspective - young people's attitudes towards the elderly. *Baština*, (54). <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/ipdf/0353-9008/2021/0353-90082154231M.pdf> [In Serbian]
- Milutinović, D., Simin, D., Kačavendić, J., Turkulov, V. (2015). Knowledge and attitudes of health care science students toward older people. *Medicinski pregled*, 68, 11–12, 382–386. Available at: <https://doi.org/10.2298/MPNS1512382M>
- Nahoko Okamoto, C. G. T. O. (2019). Aging and Care: Attitudes of Undergraduate Students Towards Elderly People. *Ageing Science & Mental Health Studies*, 3 (4), 1–4.
- Söderhamn, O., Lindencrona, C., Gustavsson, S. M. (2001). Attitudes toward older people among nursing students and registered nurses in Sweden. *Nurse education today*, 21 (3), 225–229. Available at: <https://doi.org/10.1054/nedt.2000.0546>
- Spasić Šnele, M., Anđelković, V. (2022). Attitude towards one's own aging from the perspective of adulthood, 31–53. Available at: <https://hrcak.srce.hr/file/402870> [In Serbian]
- Stojilković Gnjatović, J. (2023). Age structure of the population of Serbia - what changes were recorded by the 2002, 2011 and 2022 censuses? *Sociološki pregled*, 57 (3), 792–822. <https://doi.org/10.5937/socpreg57-45982>
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Population Ageing 2019: Highlights (ST/ESA/SER.A/430).
- Usta, Y. Y., Demir, Y., Yönder, M., Yildiz, A. (2012). Nursing students' attitudes toward ageism in Turkey. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 54 (1), 90–93. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.archger.2011.02.002>
- Zhao, L. M., Xie, L. L., Wang, Y. (2019). Investigation and analysis of attitudes and knowledge of aging among students in different majors. *Frontiers of Nursing*, 6 (3), 211–216. Available at: <https://dx.doi.org/10.2478/FON-2019-0029>

APPENDIX / ПРИЛОГ

Табела 1: Дескриптивни статистички показатељи и фреквенције
за варијабле пол, године живота и степен студија испитаника
/ Table 1: Descriptive statistical indicators and frequencies for the
variables gender, age and degree of study of the respondents

Варијабла / Variable	Фреквенција / Frequency (N)	Процент / Assessment	Аритметичка средина / Mean value	Стандардна девијација / Standard deviation
Пол / Gender	321	100	1,88	0,33
Мушки / Male	40	12,5		
Женски / Female	281	87,5		
Године живота / Age	321	100	21,89	3,11
18	2	0,6		
19	69	21,5		
20	79	24,6		
21	33	10,3		
22	29	9,0		
23	36	11,2		
24	18	5,6		
25	16	5,0		
26	12	3,7		
27	6	1,9		
28	5	1,6		
29	5	1,6		
30	4	1,2		
31	3	0,9		
33	2	0,6		
35	2	0,6		
Старосна категорија / Age category	321	100	1,87	0,89
Група /Group 1: 18–20	150	46,7		
Група/ Group 2: 21–22	62	19,3		
Група / Group 3: 23–35	109	34,0		
Степен студија / Degree of study	321	100	1,63	1,10
Основне струковне / Basic vocational	38	11,8		
Основне академске / Bachelor's degree	222	69,2		
Мастер академске / Master's degree	35	10,9		
Докторске / Doctorate degree	11	3,4		
Друго / Other	15	4,7		

← НАЗАД

← BACK

Табела 2: Разлике у испољавању позитивних и негативних ставова према сјаијим лицима на нивоу екстрахованих димензија

/ Table 2: Differences in the manifestation of positive and negative attitudes towards elderly people at the level of the extracted dimensions

	n	Аритметичка средина / Mean value	Стандардна девијација / Standard deviation	t	Df	p
Позитивни ставови / Positive attitudes	321	3,14	0,46	15,71	320	0,000
Негативни ставови / Negative attitudes		2,73	0,60	-12,10		

Табела 3: Разлике у испољавању позитивних и негативних ставова према сјаијим лицима у односу на њол испитаника

/ Table 3: Differences in the manifestation of positive and negative attitudes towards elderly people in relation to the gender of the respondents

	Пол Gender	N	Аритметичка средина / Mean value	Стандардна девијација / Standard deviation	F	T	df	p
Позитивни ставови / Positive attitudes	Мушки/ Male	40	3,02	0,47	0,22	-1,79	319	0,074
	Женски/ Female	281	3,16	0,46				
Негативни ставови / Negative attitudes	Мушки/ Male	40	2,91	0,63	0,44	1,95	319	0,051
	Женски/ Female	281	2,71	0,59				

Табела 4: Разлике у испољавању позитивних и негативних ставова према сјаијим лицима у односу на њодине животи испитаника

/ Table 4: Differences in the manifestation of positive and negative attitudes towards elderly people in relation to the respondents' age

	Група 1: / Group 1: 18–20 (AS)	Група 2: / Group 2: 21–22 (AS)	Група 3: / Group 3: 23–35 (AS)	F	p	LSD
Позитивни ставови / Positive attitudes	3,056	3,255	3,209	5,725	0,004	1 < 2 (0,004), 3 (0,008)
Негативни ставови / Negative attitudes	2,883	2,589	2,625	8,579	0,000	1 > 2 (0,001), 3 (0,001)

Табела 5: Разлике у испољавању позитивних и негативних ставова према старијим лицима у односу на степен студија испитаника /
Table 5: Differences in the manifestation of positive and negative attitudes towards elderly people in relation to the respondents' degree of study

	Група 1: Основне струковне / Group 1: Basic vocational (AS)	Група 2: Основне академске / Group 2: Bachelor's degree (AS)	Група 3: Мастер академске / Group 3: Master's degree (AS)	Група 4: Докторске студије / Group 4: Doctorate degree (AS)	F	p	LSD
Позитивни ставови / Positive attitudes	2,862	3,180	3,168	3,337	4,536	0,001	1 < 2 (0,000), 3 (0,004), 4 (0,002)
Негативни ставови / Negative attitudes	3,055	2,723	2,675	2,306	4,477	0,002	1 > 2 (0,001), 3 (0,006), 4 (0,000)

← НАЗАД

← BACK